

УДК 37.013.83

ОСОБЛИВОСТІ НАУКОВИХ ПІДХОДІВ ДО РОЗВИТКУ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВЧИТЕЛІВ ФІЛОЛОГІЧНИХ ДИСЦИПЛІН У СИСТЕМІ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ

кандидат педагогічних наук, доктор філософії (PhD), Дегтярьова Г. А.
Харківська академія неперервної освіти, Україна, Харків

Розглянуто системний, синергетичний, андрагогічний, компетентнісний, особистісно-діяльнісний, диференційований, акмеологічний та аксіологічний підходи, на яких ґрунтується розробка концептуальної моделі розвитку ІК-компетентності вчителів філологічних дисциплін у системі післядипломної освіти. Досліджено їхнє змістове наповнення, а також вперше розглянуто спрямованість основоположних принципів цих підходів на забезпечення діяльності в закладах післядипломної педагогічної освіти, орієнтованої на розвиток ІК-компетентності педагогів як у курсовий, так і в міжкурсний період, на створення умов для застосування педагогами набутих знань у галузі ІКТ у власній професійній діяльності, на їхні можливості для оцінки й самооцінки власного рівня ІК-компетентності з метою визначення шляхів її подальшого розвитку.

Ключові слова: інформаційно-комунікаційна компетентність (ІК-компетентність), система післядипломної освіти (ППО), системний, синергетичний, андрагогічний, компетентнісний, особистісно-діяльнісний, диференційований, акмеологічний та аксіологічний підходи.

кандидат педагогических наук, доктор философии (PhD), Дегтярева Г. А. Особенности научных подходов к развитию информационно-коммуникационной компетентности учителей филологических дисциплин в системе последипломного педагогического образования / Харьковская академия непрерывного образования, Украина, Харьков

Ключевые слова: информационно-коммуникационная компетентность (ИК-компетентность), система последипломного образования (ППО), системный, синергетический, андрагогический, компетентностный, личностно-деятельностный, дифференцированный, акмеологический и аксиологический подходы.

Candidate of science (Pedagogy), Doctor of Philosophy (PhD), Degtyaryova G. A. Features of scientific approaches to the development of information-communication competence of teachers of linguistic disciplines in the system of postgraduate pedagogical education / Kharkiv Academy of Postgraduate Education, Ukraine, Kharkiv

Considered as systemic, synergetic, andragogical, competence, personal and activity, differentiated, acmeological and axiological approaches, underlying the development of the conceptual model for the development of IC-competence of teachers of linguistic disciplines in the system of postgraduate education. Investigated their semantic content, also first considered the direction of the fundamental principles of these

approaches to support activity in the institutions of postgraduate pedagogical education, focused on the development of the IC competence of teachers as in course and intercourse periods, on creation of conditions for the use of teachers acquired knowledge in the area of ICT in their own professional activity, their opportunities for assessment and self-assessment of their own level of your present level of IC competence to determine ways of its further development.

Keywords: information-communication competence (IC competence), the system of postgraduate education (PGE), systemic, synergetic, andragogical, competence approaches, personal and activity, differentiated, acmeological and axiological approaches.

Вступ. Цивілізаційні зміни та виклики до суспільства знань вимагають від нас розбудови освіти на засадах людиноцентризму, формування якісного людського капіталу, а також інформатизації освіти, в основі якої лежить постійний розвиток інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ), що потребує від учителів оволодіння цими технологіями та постійного розвитку власної інформаційно-комунікаційної компетентності (ІК-компетентності), а від спрямованих на забезпечення освіти дорослих як важливої складової освіти впродовж життя закладів системи післядипломної педагогічної освіти (ППО) – створити умови для неперервного розвитку людини до успішного життя в сучасному суспільстві знань на основі доречного використання наукових підходів до організації освітнього процесу.

Це потребує розробки на основі наукових підходів моделі *розвитку ІК-компетентності* вчителів філологічних дисциплін у системі післядипломної освіти, проте механічне перенесення підходів, які використовуються для формування та розвитку компетентностей майбутніх фахівців у ВНЗ, у заклади ППО є не доцільним з огляду на специфіку організації навчання в останніх, особливо необхідність урахування того, що в цих закладах навчаються дорослі люди і курс навчання є зазвичай нетривалим [1].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасній педагогіці науковцями (М. Ващенко, Л. Даниленко, А. Зубком, Н. Клокар, В. Краєвським, С. Крисюком, Ю. Олексіним, Н. Протасовою, М. Романенком, Л. Сігаєвою, Т. Сущенко, З. Філіпповою, П. Худоминським, Л. Шевчук, І. Якухном та ін.) досліджувалися як традиційні (знаннєвоцентристський, системний, діяльнісний, комплексний, особистісно-орієнтований, особистісно-діяльнісний), так і нові (ситуаційний, контекстний, поліпарадигмальний, інформаційний, ергономічний, компетентнісний тощо) наукові підходи, що лежать в основі підвищення кваліфікації фахівців.

Мета статті – розглянути можливості наукових підходів до організації в системі післядипломної педагогічної освіти неперервного процесу розвитку ІК-компетентності вчителів філологічних дисциплін.

Виклад основного матеріалу дослідження. Переконані, що вибір підходів до організації в системі післядипломної педагогічної освіти процесу розвитку ІК-компетентності як одного із видів загальнопрофесійних компетентностей

педагогічних працівників обумовлюється показниками сформованості цієї компетентності у вчителя. Тому вважаємо, що максимально повно урахувати суть і особливості структури цієї компетентності та вибудувати стратегічні лінії її розвитку як у курсовий, так і в міжкурсний період в системі ППО дозволять системний, синергетичний, андрагогічний, компетентнісний, особистісно-діяльнісний, диференційований, акмеологічний та аксіологічний підходи. Аналіз наукових джерел доводить необхідність з'ясування їхнього потенціалу щодо створення умов для розвитку ІК-компетентності педагогів у цілому, у тому числі розгляду їх як методологічної основи для розробки науково обґрунтованої концептуальної моделі розвитку ІК-компетентності вчителів філологічних дисциплін у системі ППО. При цьому слід урахувати, що компонентами будь-якого підходу є основні поняття, що використовуються в процесі пізнання чи перетворення, принципи як вихідні положення діяльності та прийоми і методи побудови процесу пізнання та перетворення [2, с. 197]. Розглянемо ці підходи детальніше.

Проблеми *системного підходу* як методологічної основи розвитку освіти активно та продуктивно досліджуються в працях багатьох науковців, більшість із яких розглядають системний підхід як «послідовність процедур для створення складно організованого об'єкта як системи, а також спосіб опису, пояснення, прогнозування поведінки таких об'єктів; дослідження складноорганізованих об'єктів як комплексу взаємопов'язаних підсистем, поєднаних загальною ціллю, що розкриває інтегративні властивості об'єкта як системи, а також зовнішні й внутрішні зв'язки; цілісне бачення складноорганізованих об'єктів дослідження» [3, с. 3].

Беззаперечно, що системний підхід до навчання вчителів «є основою для поєднання суб'єктного (внутрішній світ) та продуктивного (зовнішній світ) підходів, ... застосування типології особистості, яка ґрунтується на принципі системного підходу, відповідно до якого ціле є більшим за суму своїх складових» [4].

О. Іонова виділяє такі основні системні принципи: цілісність; структурованість (упорядкованість); взаємозалежність системи й середовища; ієрархічність; множинність опису [5, с. 26-27]. Ці принципи, на нашу думку, є дуже важливими для розвитку ІК-компетентності вчителя. Так, *принцип цілісності* дозволяє встановити місце ІК-компетентності у системі загальнопрофесійних компетентностей вчителя, а також залежність кожного елементу ІК-компетентності як системи від його місця й функції всередині цієї компетентності; з'ясувати наявність інтегративних якостей, властивостей ІК-компетентності, що виникають унаслідок взаємодії її елементів. Спираючись на *принцип структурованості*, можемо описати ІК-компетентність учителя завдяки визначенню її структури. *Принцип взаємозалежності системи й середовища* допомагає з'ясувати, яким чином ІК-компетентність як система формується, розвивається й проявляється у процесі активної взаємодії з середовищем. Кожний елемент (компонент) вищеназваної компетентності можна розглядати як систему, а досліджувану систему (ІК-компетентність) – як один із компонентів більш

широкої системи – системи загальнопрофесійних компетентностей вчителя завдяки оперттю на *принцип ієрархічності*. *Принцип множинності опису* дозволяє побудувати безліч різноманітних моделей розвитку ІК-компетентності для адекватного пізнання, кожна з яких описуватиме лише певний аспект цієї компетентності.

Таким чином, завдяки цьому підходу можна розглядати ІК-компетентність як цілісне особистісне утворення, систему взаємопов'язаних компонентів, а з іншого боку – системний підхід є підґрунтям для розгляду навчальної технології як системи при побудові концептуальної моделі розвитку ІК-компетентності вчителів філологічних дисциплін у системі післядипломної освіти з урахуванням внутрішніх і зовнішніх умов навчання, зокрема навчання в курсовий і міжкурсний періоди.

На увагу заслуговує і *синергетичний підхід*, засновниками якого вважають І. Пригожина та Г. Хакена.

Синергетичний підхід (теорія самоорганізації) ґрунтується на ідеях цілісності світу, одночасного поєднання системності та хаосу. Його суть полягає в дослідженні процесів самоорганізації та становлення нових упорядкованих структур, пропагуванні нового образу світу, складно організованого, відкритого, що безперервно змінюється.

«Синергетичний підхід є суттєвим у навчанні дорослих, оскільки стимулює постійний розвиток особистості відповідно до вимог сучасності» [6, с. 173]. Він ґрунтується на специфічних категоріальних блоках, розроблених та обґрунтованих О. Дубасенюк [7] завдяки адаптації принципів синергетики до педагогічної дійсності в закладах післядипломної педагогічної освіти:

1. *Принцип природної самоорганізації, самодетермінованості педагогічних об'єктів* вимагає від викладачів закладів ППО висвітлити для слухачів курсів підвищення кваліфікації загальні закономірності розвитку ІК-компетентності педагога, що будуть зумовлювати оптимальне функціонування процесу самовідновлення й самозмін і будуть залежати від їхньої природної самоорганізації та самодетермінованості.

2. *Принцип неврівноваженої динаміки, флуктуації, стану нестійкості* дозволяє враховувати стан нестійкості нелінійного середовища в площині педагогіки – це невизначеність і можливість вибору. Саме можливість вибору слухачами курсів підвищення кваліфікації форм і методів розвитку ІК-компетентності в системі освіти як відкритої системи відбиває цей принцип.

3. *Принцип хаотичності процесів* передбачає, що в сучасній освіті не слід долати хаос знань, навчального процесу, особистості, а слід навчитися робити його творчим, використовуючи ідеї синергетики, з позиції якої і хаос, і випадковість, і дезорганізація можуть бути не тільки руйнівними, але й за певних обставин містити в собі творчий і конструктивний початок і дозволять педагогові використати набуті знання в галузі ІКТ під час самостійного створення дидактичних матеріалів із предмета.

4. *Принцип відкритості педагогічних систем, їх саморозвитку* дозволяє розширити теоретичний і практичний обрій аналізу педагогічних явищ, а також

пояснити слухачам курсів підвищення кваліфікації, що вони є відкритою системою, яка повинна перебувати в постійному розвитку, зокрема це стосується і розвитку їхньої ІК-компетентності.

5. *Принцип нелінійності, біфуркаційності освітніх процесів* передбачає актуалізацію навчальної діяльності як нелінійну ситуацію, коли через певні проміжки часу виявляються точки біфуркації. Це, безперечно, стосується розвитку ІК-компетентності, оскільки через певний проміжок часу отримані раніше знання застарівають і це вимагає від педагога відчувати цей критичний момент невизначеності майбутнього розвитку і спонукати свою діяльність до подальшого власного професійного зростання.

6. *Принцип імовірності, випадковості, багатомірності педагогічних явищ* орієнтує на багатомірність, багатокомпонентність і поліфонічність пізнаваних процесів, виявлення в них нерозкритих або недостатньо розкритих потенційних, імовірнісних станів, визнання ролі випадковості в їхньому розвитку, коли завдання розвитку суспільства на динамічній фазі його історичного розвитку призводять до певної диференціації освіти, а, отже, і до її наступного структурування. Цей принцип дозволяє викладачам закладів ППО адекватно сформулювати стратегічні цілі освіти (у нашому випадку – розвитку ІК-компетентності) для правильної побудови процесу навчальної діяльності з урахуванням потреб слухачів курсів підвищення кваліфікації.

З урахуванням сказаного вище, ми переконливо можемо довести, що моделювання процесу навчання в системі підвищення кваліфікації вчителів має базуватись, передусім, на синергетичних засадах, що забезпечуватиме прогнозування і чітке формулювання стратегічних цілей, які визначають ефективність процесу, визначення тенденцій, оскільки синергетичний підхід передбачає вивчення процесів розвитку і саморозвитку, особливостей процесу моделювання [8], тому при розробці концептуальної моделі розвитку ІК-компетентності вчителів філологічних дисциплін у системі післядипломної педагогічної освіти ми будемо частково спиратися на принципи синергетичного підходу.

Науковці стверджують, що одним із перспективних підходів до підвищення ефективності професійної перепідготовки фахівців в умовах ППО є *андрагогічний підхід*, оскільки він «лежить в основі технології навчання дорослих, у тому числі і вчителів, передбачає врахування як особливостей дорослих людей: володіння організаційним досвідом, здатністю самостійно обирати потрібну інформацію, умінням самоконтролю процесу навчання, так і особливостей їхньої навчальної діяльності: навчання дорослих відбувається у вигляді короткотривалих інтенсивних спалахів, спрямованих на досягнення миттєвої мети; намічена мета виступає у вигляді конкретної проблеми; відсутній інтерес до загальних принципів» [9].

Теоретичною основою процесу навчання дорослих є андрагогіка, науково-методичною основою якої є технологія навчання дорослих, яка ґрунтується на врахуванні сформульованих С. Змейовим [10, с. 111-112] основних принципів навчання дорослих, котрі не заперечують дидактичних принципів педагогіки і які сприяють створенню умов для розвитку такого виду загальнопрофесійних

компетентностей педагога, як ІК-компетентність і відповідно до котрих дорослій людині притаманна ведуча роль у процесі навчання:

1. *Принцип пріоритетності самостійного навчання*, коли організація самостійної діяльності стає основним видом навчальної роботи дорослих. Значну допомогу в цьому надає відкрита освіта, зокрема дистанційне навчання, яке не може ефективно функціонувати і розвиватися без сучасного інформаційного забезпечення закладів системи ППО. Саме підвищення кваліфікації шляхом дистанційного навчання потребує від педагогів певних знань і вмінь у галузі ІКТ.

2. *Принцип спільної діяльності всіх учасників освітнього процесу та їх взаємодії* пов'язаний із плануванням, реалізацією й оцінюванням процесу навчання. Так, викладачі закладів ППО спільно зі слухачами можуть визначити актуальні для них теми, що потребують включення до освітніх програм курсів підвищення кваліфікації, зокрема тем, пов'язаних із удосконаленням і розвитком ІК-компетентності, розробляти критерії оцінювання та самооцінювання цієї компетентності.

3. *Принцип використання наявного позитивного життєвого досвіду, практичних знань, умінь, навичок того, хто навчається, та коригування досвіду і особистісних установок*, завдяки якому ми можемо з'ясувати, що дає вчителю використання ІКТ, де, коли і як він застосовував ці технології, а потім вмотивувати його до подальшого вдосконалення власної ІК-компетентності.

4. *Принцип індивідуалізації та диференціації навчання* дозволяє викладачам закладів ППО враховувати професійний рівень і потреби кожного слухача, наприклад, їхні потреби, які стосуються отримання нових знань, умінь і навичок роботи з ІКТ та мережею Інтернет і використання їх можливостей у професійній діяльності.

5. *Принцип системності навчання* передбачає дотримання відповідності цілей і змісту навчання його формам, методам, засобам і оцінці результатів. На ньому ґрунтується організація закладами ППО системної роботи з розвитку ІК-компетентності педагогів як у курсовий, так і в міжкурсний період.

6. *Принцип контекстності навчання* полягає у використанні контексту освітнього процесу як умови перетворення навчальних знань у професійні, його націленість на розв'язання професійних і соціальних проблем дорослої людини також і засобами ІКТ.

7. *Принцип актуалізації результатів навчання* передбачає негайне застосування набутих дорослими знань, умінь, навичок та якостей на практиці. Дійсно, підвищення рівня ІК-компетентності під час навчання на курсах і спецкурсах тільки заради отримання свідоцтва не буде мати сенсу, якщо набуті нові знання, уміння, навички в галузі ІКТ не будуть негайно затребувані й використані у професійній діяльності.

8. *Принцип елективності навчання* означає надання тому, хто навчається, певної свободи вибору цілей, змісту, форм, методів, джерел, засобів, термінів, часу, місця навчання та способів оцінювання його результатів. Він є важливим для створення умов для розвитку професійних компетентностей, у тому числі й ІК-компетентності педагогів.

9. *Принцип розвитку освітніх потреб*, відповідно до якого результати

навчання оцінюються виявленням реального рівня розвитку ІК-компетентності, без якого неможливе досягнення поставленої мети.

10. *Принцип усвідомленості навчання* ґрунтується на свідомому ставленні дорослого до освітнього процесу і спонукає до самомотивації, що є дуже важливим для розвитку ІК-компетентності педагогів.

11. *Принцип добровільності* вказує на індивідуальну позицію того, хто навчається, і залежить від його бажання вчитися й обмінюватися досвідом із колегами, зокрема з питань використання ІКТ у професійній діяльності.

Можемо дійти висновку, що під час розвитку ІК-компетентності в курсовий і міжкурсний період найбільш оптимальними шляхами реалізації андрагогічного підходу в системі післядипломної освіти є побудова навчального процесу в закладах ППО на основі андрагогічних принципів, які дозволять диференціювати й індивідуалізувати навчальний процес (за умови обов'язкового врахування рівня ІК-компетентності, на якому перебуває педагог, що дозволить вибудувати індивідуальний освітній маршрут розвитку цієї компетентності), спиратися в навчанні на професійний досвід педагогів, зокрема на використання ІКТ у професійній діяльності, організацію дистанційного навчання для задоволення нагальних потреб учителів і створення комфортних умов навчання, побудову навчального процесу з урахуванням життєвої (професійної) потреби слухачів курсів, наприклад, організації навчання на тематичних курсах і спецкурсах із проблеми використання ІКТ у професійній діяльності, що дозволить спрямувати навчання на забезпечення освітніх і професійних запитів педагогічного працівника для його переходу на більш високий щабель професійного й особистісного розвитку. Саме ці аспекти андрагогічного підходу буде враховано при розробці концептуальної моделі розвитку ІК-компетентності вчителів філологічних дисциплін у системі ППО.

Перейдемо до розгляду *компетентнісного підходу*, що є спробою світової спільноти привести у відповідність освіту і потреби ринку, стерти протиріччя між навчальною та професійною діяльністю [11; 12]. Беззаперечним є те, що цей підхід є ключовим і в процесі модернізації усіх ланок освіти в Україні, зокрема і системи післядипломної педагогічної освіти, саме тому висвітлення його основних положень у контексті підвищення кваліфікації педагогів є актуальною потребою часу.

Компетентнісний підхід у підготовці фахівців має відповідати запитам виробничої сфери, долати розрив між академічною підготовкою спеціалістів для всіх сфер суспільного виробництва та реальною виробничою діяльністю з її мінливими запитами, відсутніми типовими ситуаціями, схильністю до непередбачуваності [13]. Він «потребує трансформації змісту післядипломної педагогічної освіти, перетворення його з моделі, яка об'єктивно існує для «всіх» педагогів, на суб'єктивні надбання кожного педагога, що їх можна виміряти» [14, с. 23].

Особливо важливе значення у процесі реалізації компетентнісного підходу в системі ППО мають такі принципи [15]:

- *Принцип життєтворчості* виявляється в самостійній і свідомій побудові людиною власної життєвої стратегії на основі набутих знань, досвіду, переконань

і цінностей та врахування об'єктивного співвідношенні власних прагнень і можливостей, зокрема у визначенні необхідності формування й розвитку тих професійних компетентностей, наприклад, ІК-компетентності, які дозволять самореалізуватися й досягти визначених життєвих орієнтирів.

- *Принцип особистісної спрямованості компетентнісної освіти* базується на ставленні до того, хто навчається, як до суб'єкта, ціннісному сприйнятті кожної особистості, повазі до її самобутності. Його реалізація передбачає підтримку того, хто навчається, розвиток у нього механізмів саморозвитку, самозахисту, самовиховання, які необхідні для людського життя [16] і полягає в підтримці та розвиткові природних задатків становлення його самобутності, формуванні здатності до соціальної та творчої самореалізації засобами ІКТ.

- *Принцип діяльнійсної спрямованості навчального процесу* є основою компетентнісно спрямованої освіти, за ним необхідною умовою набуття компетентностей є власна активна діяльність людини, причому кожна компетентність набувається під час відповідної діяльності. Це висуває певні вимоги до організації навчальної діяльності. Набути необхідний рівень ІК-компетентності людина зможе завдяки власній активній і продуктивній діяльності, спрямованій на отримання під час усвідомленої діяльності необхідних знань, умінь, навичок у галузі ІКТ та їх використання у професійній діяльності.

- *Принцип опори на попередній досвід* ґрунтується на положенні про те, що компетентності набуваються людиною не лише під час вивчення предметів, але й засобами неформальної освіти, унаслідок впливу соціального середовища тощо. Саме цей принцип засвідчує, що чим багатший та різноманітніший досвід продуктивної діяльності має той, хто навчається, тим ефективніше відбуватиметься процес набуття ним компетентностей, зокрема ІК-компетентності, якої потребує кожний активний член сучасного суспільства.

- *Принцип творчого осмислення соціального досвіду* розглядає можливість побудови людиною власної життєвої стратегії в умовах постійних змін. Він є визначальним, оскільки в умовах бурхливого розвитку інформаційних технологій ІК-компетентність потребує постійного усвідомленого вдосконалення та розвитку.

- *Принцип спрямованості на результат* передбачає розгляд результату освіти з погляду його затребуваності суспільством, забезпечення спроможності людини відповідати запитам суспільства, ринку праці, мати потенціал для практичного розв'язання життєвих проблем, тобто відповідність власного рівня ІК-компетентності та особистого потенціалу запитам суспільства, що дозволить ефективно розв'язувати професійні та особисті проблеми. Він лежить в основі успішності життєдіяльності особистості.

- *Принцип освіти для життя, успішної соціалізації в суспільстві та особистісного розвитку* на основі засвоєння тим, хто навчається, соціально значущих умінь (компетенцій). Саме цей принцип спонукає до усвідомлення необхідності постійного розширення власних знань, умінь і навичок, пояснює, що освіта потрібна не заради офіційного документа, а для того, щоб бути ефективним у професійній діяльності, стати успішним у житті, а також дозволяє реалізувати діяльнісний підхід при формуванні й розвитку ІК-компетентності.

- *Принцип оцінювання* надає можливості тому, хто навчається, самому планувати свої освітні результати й удосконалювати їх у процесі постійної самооцінки. Саме можливість оцінки й самооцінки власного рівня ІК-компетентності стає відправною точкою для побудови індивідуальної траєкторії навчання щодо розширення набутих знань та вмій у галузі ІКТ.

Основи *особистісно-діяльнісного підходу* були закладені Б. Ананьєвим, Л. Виготським, О. Леонтьєвим, С. Рубінштейном, К. Ушинським у працях із психології, де поняття особистості є його ключовою дефініцією, а особистість розглядається як суб'єкт діяльності, яка, формуючись у діяльності й у спілкуванні з іншими людьми, сама визначає характер цих категорій, при цьому наголошуючи, що діяльнісний компонент є визначальним для формування особистісно-діяльнісного підходу, а особистісний компонент постулює, що провідне місце в навчально-виховному процесі займає той, хто навчається, і його мотиви, мета та неповторна індивідуальність. Усі науковці, які досліджували особливості цього підходу, наголошують на необхідності синтезу особистісного і діяльнісного підходів, бо саме в такий спосіб досягається необхідна цілісність образу вчителя-новатора.

Особистісно-діяльнісний підхід означає перегляд традиційних уявлень про те, що процес навчання – це переважно повідомлення знань, формування умінь, навичок, і перехід до більш продуктивної форми взаємодії викладача і того, хто навчається, – суб'єкт-суб'єктної, діалогічної [17, с. 117].

Слід зазначити, що в системі ППО широко застосовують цей підхід, ураховуючи те, що він передбачає зв'язок змісту професійної освіти і навчання з професійно-трудовою діяльністю. Оскільки особистість саме «завдяки діяльності отримує можливість саморозвитку, отримання реальних можливостей для свого професійного становлення» [18, с. 20], тому цей підхід є одним з основних, на які ми спиратимемося, плануючи розвиток ІК-компетентності педагога в системі ППО.

Виокремимо ті принципи особистісно-діяльнісного підходу, які, на нашу думку, є важливими для розробки концептуальної моделі розвитку ІК-компетентності вчителів філологічних дисциплін у системі ППО:

Принцип індивідуального підходу, який дозволяє викладачам закладів ППО враховувати професійний рівень, вік, наявність комп'ютера вдома і на робочому місці і потреби кожного слухача, зокрема потреби, які стосуються отримання нових знань, умінь і навичок в галузі ІКТ і використання їх можливостей у професійній діяльності.

Принцип особистісного підходу, відповідно до якого викладачам, вивчаючи ту чи іншу сторону того, хто навчається, ті чи інші його якості, слід намагатися підтримувати та розвивати природні задатки людини, становлення її самобутності, формування здатності до соціальної та творчої самореалізації, зокрема і засобами ІКТ.

Принцип гуманістичної спрямованості, розглядається як «олюднення» навчання, що засвідчує визнання цінності людини. Він забезпечує право людини на вільний розвиток і вияв власний здібностей саме тоді, коли вона цього потребує для

реалізації власних цілей педагогічної діяльності або особистого накопичення знань шляхом використання ІКТ, і є тим фактором, що спонукає людину до розширення власних знань у галузі ІКТ і застосування цих технологій тоді, коли в цьому виникає потреба або для створення комфортних умов діяльності.

Принцип активності й самостійності у навчанні враховує важливу закономірність пізнавальної діяльності людини, що знання – це результат самостійної розумової праці особистості. Тому при організації навчального процесу в закладах ППО потрібно відштовхуватися від цієї закономірності як у курсовий, так і в міжкурсний періоди, щоб залучати вчителів до активної навчальної праці з оволодіння та вдосконалення ІК-компетентності. При цьому той, хто навчається, повинен бути суб'єктом творчої пізнавальної діяльності й чітко усвідомлювати ціль навчання (наприклад, розвиток власної ІК-компетентності), уміти планувати й організовувати свою діяльність із розвитку власної ІК-компетентності, зокрема через систему дистанційного навчання, здійснювати її самоаналіз і самоконтроль (чого навчився в галузі ІКТ, як підвищилась ефективність педагогічної діяльності із застосуванням цих технологій), усвідомлювати відповідальність за результати власної навчально-пізнавальної діяльності та використання набутих знань у професійній діяльності, зокрема доречного застосування ІКТ при навчанні предмета, при самостійному створенні мультимедійних дидактичних матеріалів, програмних засобів навчального призначення, оприлюдненні власних напрацювань на особистому сайті, блозі тощо.

Принцип єдності свідомості і діяльності, який базується на свідомій діяльності, є дуже важливим для розвитку ІК-компетентності та спрямований на постійне вдосконалення набутих знань у галузі ІКТ.

Отже, особистісно-діяльнісний підхід до проблеми розвитку ІК-компетентності вчителів філологічних дисциплін у закладах ППО дозволяє викладачам адресно планувати підвищення кваліфікації та індивідуальну роботу зі слухачами курсів, реалізувати потенційні можливості кожного з них, створювати умови для задоволення запитів із самоосвіти та сприяти формуванню у слухачів курсів підвищення кваліфікації навичок професійного саморозвитку, знаходити шляхи вдосконалення особистісних і професійних якостей на підставі врахування того, що становлення й розвиток ІК-компетентності особистості здійснюється через її власну діяльність.

Значну увагу дослідженню суті й ролі *диференційованого підходу* та організації навчання на його основі приділяла низка науковців, які переконані, що в процесі навчання дорослих має переважати диференційований підхід, оскільки в закладах ППО переважає неоднорідний склад учасників навчального процесу (слухачі зазвичай мають різний досвід роботи і рівень професійної підготовки) на курсах підвищення кваліфікації і потребує додаткової уваги викладачів закладів ППО.

Н. Клокар розглядає дефініцію «диференційований підхід» у системі ППО «як комплекс організаційно-управлінських, психолого-педагогічних і науково-

методичних умов, що забезпечують процес ПК (підвищення кваліфікації) педагогічних працівників на різних етапах післядипломної освіти з урахуванням їхніх кваліфікаційних категорій, досвіду, індивідуальних запитів і потреб професійного розвитку й самореалізації» [19].

Здійснення диференційованого підходу до процесу розвитку ІК-компетентності вчителів «може здійснюватися за трьома векторами: відповідно до професії, отриманої у вищому навчальному закладі; відповідно до рівня оволодіння комп'ютерною грамотністю; відповідно до рівня сформованості спеціальних компетентностей» [20].

С. Іванова [21] виділяє три принципи диференційованого підходу, на які варто спиратися, плануючи систему роботи з розвитку ІК-компетентності в закладах ППО: *урахування стажу*, що дозволить оптимізувати процес розвитку ІК-компетентності шляхом свідомого й обґрунтованого вибору слухачем найбільш раціонального характеру діяльності, спрямованої на вдосконалення його знань та вмінь у галузі ІКТ; *урахування індивідуальних потреб*, бо кожен з учителів одного фаху володіє власним життєвим, побутовим і соціальним досвідом, зокрема досвідом або мінімальним досвідом використання ІКТ у професійній діяльності; *урахування специфіки галузі науки фахівця*, бо зміст навчання, спрямованого на розвиток ІК-компетентності, для слухачів певного предмета має бути різним, оскільки вчителі повинні знати, яким чином використовувати потенціал ІКТ для вдосконалення методики навчання свого предмета.

Із вищесказаного витікає, що застосування диференційованого підходу для конструювання і реалізації освітнього процесу в системі ППО дозволяє розробити індивідуальні освітні траєкторії розвитку ІК-компетентності слухачів з урахуванням під час підвищення кваліфікації соціально-педагогічного та суб'єктного досвіду кожного слухача, його стажу, віку, кваліфікації, мотивації, актуальної професійної проблеми та розвитку індивідуальних освітніх потреб.

В основі *акмеологічного підходу* лежить наука акмеологія, яка досліджує набуття людиною досконалості, зрілості, професіоналізму впродовж всього життя [22, с. 263].

Акмеологічний підхід в освіті спрямований на самовдосконалення людини в освітньому середовищі, на її розвиток, на рух людини, яка дорослішає, і дорослої людини від однієї вершини до іншої, досягнення акме на різних рівнях її зрілості, у творчості, здоров'ї і т. ін. [23]. Цей підхід постає ефективним засобом оптимізації процесу професійно-педагогічної підготовки сучасного вчителя [7].

Застосування цього підходу в післядипломній освіті має свої особливості та передбачає створення особистісно-гармонійного професійного іміджу та «Я»-концепції педагога; організацію особливого акмеологічного середовища; утвердження власної акмеологічної позиції; розвиток інноваційного творчого потенціалу педагога як у курсовий, так і в міжкурсний періоди; самоосвітню діяльність педагога; складання ним плану самовдосконалення; самореалізацію власного творчого потенціалу; поповнення власного професійно-педагогічного арсеналу інтерактивними формами та методами навчання; залучення слухачів курсів підвищення кваліфікації до науково-дослідної діяльності; розвиток

корпоративної культури; складання плану-проспекту самовиховання; розробку власної самопрезентації, укладання творчого портфоліо вчителя; підвищення його загальноосвітнього й культурного рівнів [24].

До акмеологічних принципів належать принципи суб'єкту діяльності, життєдіяльності, потенційного та актуального, моделювання, оптимальності, операційно-технологічний і зворотного зв'язку [25; 22], завдяки яким застосування цього підходу в системі ППО дозволить забезпечити посилення професійної мотивації, стимулювання активного саморозвитку, самовдосконалення й реалізації творчого потенціалу, виявлення та результативне використання особистісних ресурсів для досягнення успіху в професійній діяльності педагога.

Розглянемо, завдяки чому опора на деякі з перелічених вище принципів акмеологічного підходу дозволить розробити найбільш оптимальну концептуальну модель розвитку ІК-компетентності вчителів філологічних дисциплін у системі післядипломної педагогічної освіти. Так, *принцип суб'єкту діяльності* допоможе викладачам закладів ППО визначити шляхи розвитку у педагогічних працівників ІК-компетентності, котрі будуть урахувати реальний рівень цієї компетентності, на якому перебуває педагог, та зможуть максимально повно навчити особистість задовольняти свої потреби щодо самовираження в професії та сприяти забезпеченню найвищої якості його професійної діяльності завдяки ефективному й доречному використанню ним засобів ІКТ; *принцип потенційного та актуального* допоможе виявити резерви особистості для постійного вдосконалення та самовдосконалення власної ІК-компетентності; *принцип моделювання* дозволить спроектувати співвідношення реального рівня ІК-компетентності й перспективи та шляхи її розвитку; *урахування принципу зворотного зв'язку* допоможе вибудувати індивідуальну траєкторію самореалізації для формування і становлення «Я»-концепції, складовою якої є ІК-компетентність.

Отже, саме на це ми будемо звертати увагу при розробці концептуальної моделі розвитку ІК-компетентності вчителів філологічних дисциплін у системі післядипломної педагогічної освіти.

Аксіологічний підхід розглядається в науці «як сукупність принципів смислу життя, залучення оцінки до розумової діяльності, перегляду обґрунтування етичних критеріїв, зв'язків пізнання не тільки з інтелектом, а й з волею; визначає раціональне і духовне ставлення до світу, до людини; потребує звернення до рефлексії різноманітного буття людини, у якому вона живе і рухається шляхом освітньо-культурного зростання» [26, с. 22].

Реалізація в закладах системи ППО «науково обґрунтованої, поетапної програми формування ціннісних орієнтацій, спрямованої на усвідомлення педагогами власної системи ціннісних орієнтацій та необхідності її наближення до моделі професійних ціннісних орієнтацій учителя-гуманіста (когнітивний компонент); розвиток сукупності емоційно-оцінювальних ставлень учителя до педагогічних цінностей і власних професійних позицій, переживання їх значущості (емотивний компонент); розвиток активної професійної позиції, збагачення суб'єктного ціннісно-смислового досвіду (когнітивний компонент)» забезпечить оптимізацію

формування їхніх професійних ціннісних орієнтацій [27].

Суть аксіологічного підходу зафіксована в системі аксіологічних принципів, до яких належать: *принцип рівноправ'я філософських поглядів*; *принцип рівнозначності традицій і творчості* та *принцип екзистенціальної рівності людей*, *соціокультурного прагматизму* [28]. Л. Блинов [29, с. 176-183], досліджуючи особливості реалізації аксіологічного підходу в післядипломній педагогічній освіті, дещо змістив акценти і сформулював ті принципи, на які ми будемо спиратися при розробці моделі ІК-компетентності вчителів філологічних дисциплін:

- *принцип соціалізації* забезпечить доступність отримання всіма педагогами, без винятку, за допомогою ресурсів мережі Інтернет і завдяки створенню системи дистанційного навчання знань та необхідної інформації для їх подальшого застосування у житті, що дозволить відчути себе частиною педагогічного соціуму;

- *принцип гуманізації та гуманітаризації*, за яким завдяки врахуванню права людини на вільний розвиток і вияв власних здібностей щодо використання ІКТ тоді, коли вона цього потребує для реалізації власних цілей педагогічної діяльності або особистого життя, ці технології за рахунок своїх особливостей дозволяють гуманізувати працю вчителя та слугують не стільки накопиченню знань, а є фактором, що спонукає людину до постійного надбання нових знань у галузі ІКТ;

- *принцип інтеграції*, який передбачає створення умов для забезпечення педагогічної підтримки особистості щодо надання їй можливості вибору шляхів підвищення рівня власної ІК-компетентності, що дозволить їй самореалізуватися в професії завдяки інтеграції знань, умінь, навичок у галузі ІКТ при організації навчання та самонавчання.

Таким чином, застосування *аксіологічного підходу* під час набуття кожною людиною ІК-компетентності, що є шляхом до комп'ютерної грамотності, дозволить визначити з позиції введення певних гуманістичних ціннісних орієнтацій стратегії її подальшого розвитку і забезпечить доступність отримання всіма педагогами знань та необхідної інформації з різних джерел для їх ефективного подальшого застосування у житті.

Висновки. Виходячи з вищесказаного, можемо дійти висновку, що принципи, розглянуті у цьому дослідженні, перетинаються між собою і працюють на досягнення спільного результату, хоча є компонентами різних наукових підходів, без інтеграції яких не можна розробити ефективну концептуальну модель розвитку ІК-компетентності вчителів філологічних дисциплін у системі післядипломної освіти.

Література:

1. Грабовський П. П. *Дидактичні принципи розвитку інформаційної компетентності вчителя в системі післядипломної педагогічної освіти*

- [Електронний ресурс] / П. П. Грабовський. – Режим доступу: jurnal.iitta.gov.ua/index.php/itlt/article/.../1 – Назва з титул. екрана.
2. Філософські абрисы сучасної освіти: Монографія / Авт. кол.: Предборська І., Вишинська Г., Гайденко В. та ін.; За заг.ред. І. Предборської. – Суми: ВТД «Університетська книга», 2006. – 226 с.
3. Гончаренко С. Методологічні особливості наукових поглядів на педагогічний процес / Гончаренко Семен, Кушнір Василь, Кушнір Григорій // Шлях освіти. – 2008. – № 4 (50). – С. 2-10.
4. Романова Ганна Концептуальні засади підготовки викладачів вищих економічних навчальних закладів до проектування навчальних технологій [Електронний ресурс] / Ганна Романова. – Режим доступу: http://ddpu.drohobych.net/pedagogics/arhiv/27_2013/4.pdf – Назва з титул. екрана.
5. Іонова О. М. Системний та синергетичний підходи / О. М. Іонова / Наукові підходи до педагогічних досліджень : колективна монографія / За заг. ред. д. пед. наук, чл.-кор. НАПН України В. І. Лозової. – Харків; Вид-во Віровець А. П. «Апостроф», 2012. – С. 22-80.
6. Іванова С. М. Проблема розвитку інформаційно-комунікаційної компетентності наукових працівників / С. М. Іванова // Інформаційно-комунікаційні технології в освіті. – Вип. 14. – Херсон, 2013. – С. 110–119.
7. Професійна педагогічна освіта: акме-синергетичний підхід: Монографія / За ред. О. А. Дубасенюк. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2011. – 389 с.
8. Войцехівський М. Ф. Педагогічні аспекти професійного розвитку особистості вчителя в системі післядипломної освіти [Електронний ресурс] / М. Ф. Войцехівський. – Режим доступу: http://narodnaosvita.kiev.ua/Narodna_osvita/vupysku/9/statti/voycehivskiy.htm – Назва з титул. екрана.
9. Кравчук Л. В. Реалізація андрагогічного підходу в системі післядипломної педагогічної освіти [Електронний ресурс] / Л. В. Кравчук. – Режим доступу: <http://konferenciya.jimdo.com/3-%D0%BD%D0%B0%D0%BF%D1%80%D1%8F%D0%BC%D0%BE%D0%BA/3-7-%D0%BA%D1%80%D0%B0%D0%B2%D1%87%D1%83%D0%BA-18-04/> – Назва з титул. екрана.
10. Змеев С. И. Андрагогика: основы теории, истории и технологии обучения взрослых / С. И. Змеев. – М.: ПЕР СЭ, 2007. – 272 с.
11. Адольф В. А. Профессиональная компетентность современного учителя / В. А. Адольф. – Красноярск, 1998. – 310 с.
12. Мехрабов А. О. Особенности применения компетентностной модели в образовании / А. О. Мехрабов // Научные труды Института проблем образования Азербайджана. – 2009. – Вып. 2. – С. 3-7.
13. Головань М. С. Компетентнісний підхід у процесі професійної підготовки фахівців у вищих навчальних закладах / Микола Головань // Наукова діяльність як шлях формування професійних компетентностей

майбутнього фахівця. Матеріали III міжвузівської науково-практичної конференції 5-6 грудня 2012 р. – Суми: Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2012. – С. 21-23.

14. Ніколенко Л. Т. Особистісно орієнтована освіта та шляхи її реалізації в системі підвищення кваліфікації / Л. Т. Ніколенко // Учебные записки. – 2005. – № 3. – С. 23-27.

15. Дидактичні засади компетентнісного підходу в освіті [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://allhemi.blogspot.com/2014/06/blog-post_6169.html#more – Назва з титул. екрана.

16. Життєва компетентність особистості: від теорії до практики: Науково-методичний посібник / За ред. І. Г. Єрмакова. – Запоріжжя: ХНРБЦ, 2006. – 640 с.

17. Вишневський О. Теоретичні основи сучасної української педагогіки / О. Вишневський. – Дрогобич: «КОЛО», 2003. – 143 с.

18. Безбородих С. М. Особистісно-діяльнісний підхід у розвитку конкурентоспроможного педагога / Безбородих Світлана Миколаївна. / Науковий вісник Ужгородського національного університету, 2013. – Серія «Педагогіка, соціальна робота». – Випуск 28. – С. 19-21.

19. Клокар Н. І. Концепція підвищення кваліфікації педагогічних працівників у післядипломній освіті регіону на засадах диференційованого підходу / Н. І. Клокар. – Режим доступу:

http://narodnaosvita.kiev.ua/Narodna_osvita/vupysku/14/statti/klokar.htm – Назва з титул. екрана.

20. Назаренко В. С. Підходи до процесу розвитку інформаційно-комунікаційних компетентностей учителів у закладах післядипломної освіти / В. С. Назаренко // Таврійський вісник освіти. – 2011. – № 1 (33). – С. 102-109.

21. Іванова С. М. Модель розвитку інформаційно-комунікаційної компетентності наукових працівників у галузі педагогічних наук / С. М. Іванова / Вісник Житомирського державного університету. – Випуск 3 (69). Педагогічні науки, 2013. – С. 171-178.

22. Рибалко Л. С. Акмеологічний підхід / Л. С. Рибалко / Наукові підходи до педагогічних досліджень: колективна монографія / За заг. ред. д. пед. наук, чл.-кор. НАПН України В. І. Лозової. – Харків; Вид-во Віровець А. П. «Апостроф», 2012. – С. 260-277.

23. Бочарова Е. П. Акмеологический поход к образованию / Е. П. Бочарова // Гуманитарные исследования в Восточной Сибири и на Дальнем Востоке. – 2008. – № 4. – С. 5-10.

24. Ніколаєску І. Акмеологічний підхід до розвитку професійного іміджу сучасного педагога в системі післядипломної освіти / Інна Ніколаєску / Проблеми підготовки сучасного вчителя, 2012. – № 5. – Ч. 1. – С. 245-251.

25. Гладкова В. М. Основи акмеології: підручник / В. М. Гладкова, С. Д. Пожарський. – Л.: Новий світ, 2000. – 320 с.

26. Ларіна Н. Б. Інноваційні моделі підвищення кваліфікації управлінських кадрів: навч.-метод. матеріали / Н. Б. Ларіна; уклад. Г. І. Бондаренко. – К.: НАДУ, 2013. – 52 с.
27. Тихомиров С. В. Психолого-педагогічні умови розвитку професійних ціннісних орієнтацій соціальних педагогів у післядипломній педагогічній освіті / С. В. Тихомиров / Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах. – 2015, Вип. 42 (95). – С. 369-373.
28. Рогова О. Г. Аксиологічний аспект гуманітарної парадигми освіти / О. Г. Рогова // Грані. – липень – серпень 2010. – № 4(72) – С. 56-59.
29. Блинов Л. В. Профессионально-личностное самоопределение педагогов в постдипломном образовании: аксиологический подход: дис. ... д-ра пед. наук / Л. В. Блинов. – Биробиджан, 2001. – 320 с.

References:

1. Hrabovskyi P. P. Dydaktychni pryntsyipy rozvytku informatsiinoi kompetentnosti vchytelia v systemi pisliadyplomnoi pedahohichnoi osvity [Elektronnyi resurs] / P. P. Hrabovskyi. – Rezhym dostupu: jurnal.iitta.gov.ua/index.php/itlt/article/.../1 – Nazva z tytul. ekrana.
2. Filosofski abrysy suchasnoi osvity: Monohrafiia / Avt. kol.: Predborska I., Vyshynska H., Haidenko V. ta in.; Za zah.red. I. Predborskoi. – Sumy: VTD «Universytetska knyha», 2006. – 226 s.
3. Honcharenko S. Metodolohichni osoblyvosti naukovykh pohliadiv na pedahohichni protses / Honcharenko Semen, Kushnir Vasyl, Kushnir Hryhorii // Shliakh osvity. – 2008. – № 4 (50). – S. 2-10.
4. Romanova Hanna Kontseptualni zasady pidhotovky vykladachiv vyshchyykh ekonomichnykh navchalnykh zakladiv do proektuvannia navchalnykh tekhnolohii [Elektronnyi resurs] / Hanna Romanova. – Rezhym dostupu: http://ddpu.drohobych.net/pedagogics/arhiv/27_2013/4.pdf – Nazva z tytul. ekrana.
5. Ionova O. M. Systemnyi ta synerhetychnyi pidkhody / O. M. Ionova / Naukovi pidkhody do pedahohichnykh doslidzhen: kolektyvna monohrafiia / Za zah. red. d. ped. nauk, chl.-kor. NAPN Ukrainy V. I. Lozovoi. – Kharkiv; Vyd-vo Virovets A. P. «Apostrof», 2012. – S. 22-80.
6. Ivanova S. M. Problema rozvytku informatsiino-komunikatsiinoi kompetentnosti naukovykh pratsivnykiv / S. M. Ivanova // Informatsiino-komunikatsiini tekhnolohii v osviti. – Vyp. 14. – Kherson, 2013. – S. 110–119.
7. Profesiina pedahohichna osvita: akme-synerhetychnyi pidkhid: Monohrafiia / Za red. O. A. Dubaseniuk. – Zhytomyr : Vyd-vo ZhDU im. I. Franka, 2011. – 389 s.
8. Voitsekhivskyi M. F. Pedahohichni aspekty profesiinoho rozvytku osobystosti vchytelia v systemi pisliadyplomnoi osvity [Elektronnyi resurs] / M. F. Voitsekhivskyi. – Rezhym dostupu: http://narodnaosvita.kiev.ua/Narodna_osvita/vupysku/9/statti/voycehivskiy.htm – Nazva z tytul. ekrana.

9. Kravchuk L. V. *Realizatsiia andrahohichnoho pidkходу v systemi pisliadyplomnoi pedahohichnoi osvity* [Elektronnyi resurs] / L. V. Kravchuk. – Rezhym dostupa: <http://konferenciya.jimdo.com/3-%D0%BD%D0%B0%D0%BF%D1%80%D1%8F%D0%BC%D0%BE%D0%BA/3-7-%D0%BA%D1%80%D0%B0%D0%B2%D1%87%D1%83%D0%BA-18-04/> – Nazva z tytul. ekrana.
10. Zmeev S. Y. *Andrahohyka: osnovy teoryy, ystoryy y tekhnolohyy obuchenya vzroslykh* / S. Y. Zmeev. – M.: PER SƏ, 2007. – 272 s.
11. Adolf V. A. *Professyonalnaia kompetentnost sovremennoho uchytelia* / V. A. Adolf. – Krasnoiarsk, 1998. – 310 s.
12. Mekhrabov A. O. *Osobennosti prymerenya kompetentnostnoi modeli v obrazovany* / A. O. Mekhrabov // *Nauchnye trudy Ynstytuta problem obrazovanya Azerbaidzhana*. – 2009. – Vyp. 2. – S. 3-7.
13. Holovan M. S. *Kompetentnisnyi pidkhid u protsesi profesiinoi pidhotovky fakhivtsiv u vyshchyykh navchalnykh zakladakh* / Mykola Holovan // *Naukova diialnist yak shliakh formuvannya profesiinykh kompetentnosti maibutnoho fakhivtsia. Materialy III mizhvuzivskoi naukovo-praktychnoi konferentsii 5-6 hrudnia 2012 r.* – Sumy: Vyd-vo SumDPU imeni A. S. Makarenka, 2012. – S. 21-23.
14. Nikolenko L. T. *Osobystisno oriientovana osvita ta shliakhy yii realizatsii v systemi pidvyshchennia kvalifikatsii* / L. T. Nikolenko // *Uchebnye zapysky*. – 2005. – № 3. – S. 23-27.
15. *Dydaktychni zasady kompetentnisnoho pidkходу v osviti* [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupa: http://allhemi.blogspot.com/2014/06/blog-post_6169.html#more – Nazva z tytul. ekrana.
16. *Zhyttieva kompetentnist osobystosti: vid teorii do praktyky: Naukovo-metodychni posibnyk* / Za red. I. H. Yermakova. – Zaporizhzhia: KhNRBTs, 2006. – 640 s.
17. *Vyshnevskiy O. Teoretychni osnovy suchasnoi ukrainskoi pedahohiky* / O. Vyshnevskiy. – Drohobych : «KOLO», 2003. – 143 s.
18. *Bezborodykh S. M. Osobystisno-diialnisnyi pidkhid u rozvytku konkurentospromozhnoho pedahoha* / Bezborodykh Svitlana Mykolaivna. / *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu*, 2013. – Seriya «Pedahohika, sotsialna robota». – Vypusk 28. – S. 19-21.
19. *Klokar N. I. Kontseptsiia pidvyshchennia kvalifikatsii pedahohichnykh pratsivnykiv u pisliadyplomnii osviti rehionu na zasadakh dyferentsiiovanoho pidkходу* / N. I. Klokar – Rezhym dostupa: http://narodnaosvita.kiev.ua/Narodna_osvita/vupysku/14/statti/klokar.htm – Nazva z tytul. ekrana.
20. *Nazarenko V. S. Pidkhody do protsesu rozvytku informatsiino-komunikatsiinykh kompetentnosti uchyteliv u zakladakh pisliadyplomnoi osvity* / V. S. Nazarenko // *Tavriiskiy visnyk osvity*. – 2011. – № 1 (33). – S. 102-109.
21. *Ivanova S. M. Model rozvytku informatsiino-komunikatsiinoi kompetentnosti naukovykh pratsivnykiv u haluzi pedahohichnykh nauk* / S. M. Ivanova / *Visnyk*

- Zhytomyrskoho derzhavnoho universytetu. – Vypusk 3 (69). Pedagogichni nauky, 2013. – S. 171-178.*
22. Rybalko L. S. *Akmeolohichni pidkhid / L. S. Rybalko / Naukovi pidkhody do pedagogichnykh doslidzhen: kolektyvna monohrafiia / Za zah. red. d. ped. nauk, chl.-kor. NAPN Ukrainy V. I. Lozovoi. – Kharkiv; Vyd-vo Virovets A. P. «Apostrof», 2012. – S. 260-277.*
23. Bocharova E. P. *Akmeolohycheskyi pokhod k obrazovanyiu / E. P. Bocharova // Humanitarnye yssledovaniya v Vostochnoi Sybyry y na Dalnem Vostoke. – 2008. – № 4. – S. 5-10.*
24. Nikolaiesku I. *Akmeolohichni pidkhid do rozvytku profesiinoho imidzhu suchasnoho pedahoha v systemi pisliadyplomnoi osvity / Inna Nikolaiesku / Problemy pidhotovky suchasnoho vchytelia, 2012. – № 5. – Ch. 1. – S. 245-251.*
25. Hladkova V. M. *Osnovy akmeolohii: pidruchnyk / V. M. Hladkova, S. D. Pozharskyi. – L. : Novyi svit, 2000. – 320 s.*
26. Larina N. B. *Innovatsiini modeli pidvyshchennia kvalifikatsii upravlinskykh kadriv: navch.-metod. materialy / N. B. Larina; uklad. H. I. Bondarenko. – K.: NADU, 2013. – 52 s.*
27. Tykhomyrov S. V. *Psykhologo-pedagogichni umovy rozvytku profesiinykh tsinnisnykh oriientsii sotsialnykh pedahohiv u pisliadyplomnii pedagogichnii osviti / S. V. Tykhomyrov / Pedagogika formuvannia tvorchoi osobystosti u vyshchii i zahalnoosvitnii shkolakh. – 2015, Vyp. 42 (95). – S. 369-373.*
28. Rohova O. H. *Aksiolohichni aspekt humanitarnoi paradyhmy osvity / O. H. Rohova // Hrani. – lypen – serpen 2010. – № 4(72) – S. 56-59.*
29. Blynov L. V. *Professionalno-lychnostnoe samoopredelenye pedahohov v postdyplomnom obrazovanyy: aksyolohycheskyi podkhod: dys. ... d-ra ped. nauk / L. V. Blynov. – Byrobydzhan, 2001. – 320 s.*